

KÜRESELLEŞME VE ÜRETİMİN ESNEKLEŞMESİ SÜRECİNDE KADIN EMEĞİ

Reyhan ATASÜ TOPÇUOĞLU

Dr., Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Sosyal Hizmet Bölümü Araştırma Görevlisi

Giriş

Küreselleşme ve Fordizm sonrası üretim ilişkileri içinde giderek fabrika işçiliği değişmeye, çalışma koşulları ve işçilerin kazanılmış hakları aşınmaya başladı. Bu değişim, giderek artan işsizlikle ivmesini artırarak bugün de devam ediyor. Formel ekonomi içinde yaratılan istihdam olanakları ile nüfus artışıyla giderek büyüyen işgücü arzı arasındaki uçurum giderek derinleşmektedir. Bu süreçte alışlagelmiş fabrika işçiliği, yerini işsizliğe ve azımsanmayacak bir ölçüde enformel (kayıt dışı) istihdama bırakmakta ve ev-eksenli çalışma gibi geçmişte de var olan bazı çalışma biçimlerinin yeniden yaygınlaştığı görülmektedir. Toplumun yarısını oluşturan kadınlar, özellikle gelişmekte olan ülkelerde düzenli ve kayıtlı işlerde çalışmamaktalar ve ekonomik küreselleşmenin beraberinde getirdiği işsizlik ve kayıt dışı istihdamdan erkeklere göre daha fazla etkilenmektedirler. Bu yazıda, öncelikle kapitalizmin gelişmesinin hane ve çalışma arasındaki ilişkiyi nasıl değiştirdiği, post-Fordizmle birlikte başlayan ekonomik küreselleşme ve üretimdeki esneklik sonucu dünya ekonomilerinin geldiği durumu ve ülkemiz özelinde kadın emeğinin enformel alanda istihdamı somut bazda incelenecek, bir örnek olarak çalışanın evinde gelir getirici faaliyetler yürütmesi olan ev-eksenli çalışmaya değinilecektir. Ev eksenli çalışmayı, çağdaş kapitalizmin çalışmayı enformel olarak esnekletmesi olarak kavramsallaştıracamız (1).

Kapitalizmin Gelişmesi İle Hane ve Çalışmanın Birbirinden Ayrılması

Feodal düzende, aile üretimin temel birimi, eviçi emek genel üretimin bir parçası idi ve üretim de genelde hane içi tüketim için yapılıyordu (2). Kadınlar anne ve eş olarak eviçi üretiminden sorumluydu, hane dışında gerçekleşen üretime tüm aile bireyleri katılıyordu. Yani toplumsal cinsiyete dayalı bir iş bölümü kurulmuştu; ancak gündelik, haneye odaklı yaşam ile çalışma hayatı birbirinden ayrılmış değildi. Endüstri devriminden önce, şehirler ve kasabalarda, geleneksel iş bölümü, kadınları ev eksenine hapsedmiş, erkekleri ise zanaatçılık gibi mesleklerde uzmanlaştırmıştı. Sermayedarın, evin özel alanındaki emeğe ulaşması fabrikalaşmadan önceki dönemde gerçekleşti. Merkantalist dönemde, tüccarların hammadde ya da ara maddeleri evlere dağıtıp, evlerde hazırlanan ürünü toplayarak daha sonra dışarda sattığı, üretimin evde yapıldığı, ev eksenli çalışmaya dayalı bir sermaye birikimi süreci yaşandı. Endüstri devrimine kadar geniş kitleler için ev ve çalışma, yaşam mücadelesi içinde birbiriyle kaynaşmış olgular olarak kaldı. Gündelik yaşamın ve çalışmanın ayrı dünyalar haline gelmesi, endüstri devriminden sonra gerçekleşti (3, 4, 5). Bu süreçte, şehirler ve yaşam fabrika etrafında şekillenirken, insan onuruna aykırı koşulların yaşandığını biliyoruz. Örneğin kadınlar ve çocukların çalıştıkları fabrikalarda yatıp kalktıkları, 19. yüzyılın sonunda gündelik hayatta 'ev'in kaybolup, fabrikanın yaşa-

mın tek mekânı haline geldiği, kölece işçileşme diye tabir edebileceğimiz bir ara dönem de yaşanmıştır. Ancak, işçi örgütlenmesi ve sınıf mücadelesi ile kazanılan haklar sayesinde yirminci yüzyıl başlarında ev ve çalışma mekân olarak birbirinden ayrıldı. Bu ayrışma toplumsal cinsiyetten bağımsız olarak yaşanmadı. Erkekler 'evin reisi', 'eve ekmeğin getiren' yani ücretli işçi olurken, çocuklara bakan, evin işini gören, yani evde yaşayan kadınlar ücretsiz işçi oldu. Ev eksenli çalışma kadınların kaderi olmaya devam etti.

Günümüzde de, kasaba ve şehirlerde birçok kadın, "aracı"nın evlerine getirdiği ham ya da ara maddeleri alıp, işleyip tekrar aracıya vererek çalışıyor; yani birçok kadın ev eksenli çalışıyor. Ev eksenli çalışma, sadece dünya genelinde değil, Türkiye özelinde de kadın emeğinin istihdam edildiği enformel bir çalışma biçimi olarak karşımıza çıkıyor. Kuramsal olarak baktığımızda, ev eksenli çalışma, küreselleşme ve üretimin esnekleşmesi ve enformelleşmesi ile kadın emeğinin kesişiminde duruyor.

Ev eksenli çalışma üretimin esnekleşmesinin en uç noktası olması nedeniyle, bilimsel yazında 1990'lardan itibaren tartışılmaya başlandı. Ev eksenli çalışma bilimsel yazında evde çalışma (homeworking) veya 'dışçalışma' olarak Türkçeleştirebileceğimiz 'Outwork' olarak adlandırılmaktadır. Dış çalışma kavramı, çalışmanın fabrika dışında olmasını işaret eder. Bu kavramda ayırım, fabrika ekseninde yapılmakta ve emeğin harcandığı esas yerin de fabrika olduğu varsayımı bulunmaktadır. Oysa bu çalışmadaki odağımız, kadın emeğinin kullanımının üretim sürecinin küreselleşmesiyle olan bağlantısıdır. Kadının evin ekseninde biçimle-

nen yaşamı ve emeğine doğrudan işaret ettiği için, ev eksenli çalışma kavramı hem çalışmanın odağına hem de kadınların deneyimine uygun olan kavramdır.

Küreselleşme ve Enformelleşme

1960'lı yıllardaki iktisadi gelişme teorileri, Batıya kıyasla kapitalistleşme ve modernleşme sürecinde geri kalmış ülkelerin, Batılı ülkelerin izledikleri yolu kullanarak gelişebileceklerini ve Batı standartlarını yakalayabileceklerini öngörüyordu (6, 7, 8). Ancak zaman, bu teorinin gerçeklikle uyuşmadığını ortaya koymuştur. 1970'lerde, değişik safhalara ayrılmış olan üretim sürecinin, fabrikadaki üretim bandı boyunca birbirine eklenildiği Fordizm, ana üretim biçimidir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan ekonomik büyümenin 1970'lerle birlikte başlayan duraksaması, petrol krizi ile yadsınamaz hale geldi. Ekonomik krizle başa çıkmanın yolu olarak sermayedarlar üretimde teknolojinin kullanımını artırmaya, daha önemlisi üretim sürecini yeniden organize etmeye başladılar (9). Post-Fordist ya da esnek üretim, yeni bir üretim ve sermaye birikim süreci getirdi (10, 11). 1980'lerden günümüze Post-Fordizmin sermaye hareketliliği ile birlikte yayılması ve buna koşut olarak enformel üretimin ortaya çıkışında bazı makro etmenler ve bunların özellikle gelişmekte olan ulus-devletler açısından ya

Enformelleşme sürecini tetikleyen makro etmenlerden biri dünyadaki nüfusu artışıdır. Dünya nüfus tahminlerine bakıldığında, 1950'de 2,5 milyar olan dünya nüfusunun, 1960'ta 3 milyar, 1974'te 4 milyar, 1987'de 5 milyar, 1999'da 6 milyar

Tablo-1: Enformelleşme Sürecini Tetikleyen Etmenler ve Bunların Ulus Düzeyinde Yansımaları (12)

Makro etmenler	Makro etmenlerin gelişmekte olan ülkelerde ulusal bazda sonuçları
Nüfus artışı Formel sektörün artan işgücüne yetecek kadar istihdam olanağı yaratamaması	İşgücünün ucuzlaması
Sermayenin hareketliliğinin artması ve işgücü hareketliliğinin görece olarak daha az olması, Gelişen haberleşme, kontrol mekanizmalarının gelişmesi Taşımacılığın ucuzlaması Üretimin esnekleşmesi	Yeteri kadar büyüyemeyen ekonomilerde hükümetlerin sermaye hareketlerini kendilerine çekmek için, üretim üzerindeki denetimlerini azaltan yasa ve uygulamalara geçmeleri

olup, 2012'de 7 milyarı geçtiği görülmektedir (13). 1970'te 2,8914 trilyon dolar olduğu tahmin edilen dünyadaki toplam üretimin değeri, 2010'da yirmi katından fazla artarak 63,1239 trilyon dolara çıkmıştır (14). Ancak, aynı verimliliği ne istihdam yaratma ne de gelir dağılımı adaletinde bulmak mümkündür. Dünya Bankası verilerine baktığımızda, işgücü pazarına katılım oranı dünya genelinde 1980'den bu yana iki puandan fazla artmış değildir. Veriler gösteriyor ki, dünya ekonomisi var olan kurumsallaşması içinde, artan nüfusa ve gelişen işgücüne oranla yeterli istihdam olanağı yaratmıyor. Nitekim, Türkiye özelinde de iktisatçılar, "istihdamsız büyümenin" altını çizmektedir (15). Nüfus artışı ve istihdam yaratılması arasındaki dengesizlik ulus devlet bazında iki önemli sonuç doğuruyor: Bütün dünyada, özellikle gelişmekte olan ülkelerde işgücü ucuzluyor ve reel ücretler düşüyor. Yani hem çalışanların ücreti düşüyor hem elde ettikleri paranın alımgücü düşüyor; çalışan iki biçimde yoksullaşiyor. Nitekim 'çalışan yoksul' kavramı, 2000'lerde bilimsel yazında giderek daha sık karşımıza çıkıyor.

Gelişen teknoloji, üretimin hem küreselleşmesinde hem de enformelleşmesinde bir araç oldu. Haberleşme ve taşımacılık çok gelişti, ucuzladı ve küreselleşmenin motoru oldu. Böylece Fordizm sırasında zaten farklı parçalara bölünmüş olan üretim süreci, tek bir fabrikanın çatısı altında değil, farklı mekânlarda yapılabilir hale geldi. Teknoloji geliştikçe, üretim daha küçük parçalara bölündü ve ihale edilebilir hale geldi; yani esnekleşti. Bu noktada kritik olan şudur: Bu esnekleşme süreci, küresel bazda sermayenin hareketinin işgücü hareketliliğine göre daha fazla ve giderek de daha meşru hale geldiği bir konjonktürde gerçekleşti ve gerçekleşiyor.

Küreselleşme sürecinde yaşanan sermaye ve işgücü hareketliliği arasındaki tezat, enformelleşmeyi tetikleyen bir diğer makro etmendir. Gelişen teknoloji sadece ulaşım ve taşımacılık maliyetlerini azaltmadı; yeni kontrol mekanizmaları da üretti. Bu durum, sermayedarlara emeğin daha ucuz olduğu yerlerde yatırım yaparak üretimin maliyetini düşürmek imkânını tanıdı ve 1980'ler boyunca sermayedarların emek yoğun (labour intensive) üretimi, gelişmekte olan ülkelere kaydırmasına neden oldu. Ancak işçilerin –örneğin düşük ücretli yerlerden

yüksek ücretli yerlere- göçü aynı verimlilikle desteklenmedi. Bu durum, ulus-devlet sınırları arasında kolayca dolaşabilen küçük bir avantajlı grup (sermaye kesimi) ve bulunduğu sınırlarda ve oradaki koşullarda kalmaya mahkum dezavantajlı kitleler yarattı (16). Bu süreçte, gelişmekte olan ülkeler emek yoğun sektörlerde uzmanlaştı. Böylece, bu ülkelerin işçi sınıfları, hem emek yoğun işlerde hem de düşük ücretlerle çalışmaya mahkum edildiler.

Sermaye hareketliliği ve bunun yanı sıra gelişen haberleşme ve kontrol teknolojileri yeni bir üretim biçimi yarattı: Esnek üretim. İlâveten, küreselleşme sürecinde sadece üretim değil, tüketim zincirleri de ulus-devlet sınırlarını aştı. Gelişmiş ekonomiler, politik baskı ile gelişmekte olan ülkelerin ithal ikameci politikalarından vazgeçmelerinde rol oynadı ve böylece ekonomik bağımlılık pekiştirildi. Uluslararası alanda faaliyet gösteren firmaların, emek maliyetlerini rekabet edebilmek için giderek azaltma talepleri, özellikle düşük gelirli ülkelerde işgücü pazarının deregülasyonunu, esnekleşmenin uluslararasılaşmasını beraberinde getirdi (17-18). Böylece uluslararası çapta, özellikle emeğin karşılığının zaten az olduğu gelişmekte olan ülkelerde çalışma koşulları daha da kötüleşti ve enformelleşti.

Hem uluslararası sermayenin ucuz emek talebi hem de ulusal sermayenin uluslararası rekabette yine ucuz emek gücüyle maliyetleri düşürerek avantaj sağlama stratejisi ile gelişmekte olan ülkeler emek yoğun sektörlerde uzmanlaştılar ve uluslararası pazarda esnek ve ucuz işgücü ile var olma stratejisini benimsediler. 1980'ler ve 1990'lar boyunca, Endonezya ve Bangladeş gibi ülkeler ekonomilerini yabancı sermayeye açma yarışına girdiler ve böylece daha önce evde oturan kadın işgücü ihracata dönük ürünlerin üretildiği alanlarda istihdam edilmeye başlandı (19). Benzer süreçler diğer gelişmekte olan ülkelerde de yaşandı.

1990'larla birlikte sermaye dolaşımındaki devlet kontrolü giderek azalmış ve sıcak para hareketleri artış göstermiştir. Finansal piyasaların da serbestleşmesiyle sadece reel sektöre, yani üretime, yatırım amaçlı değil, piyasalardaki yüksek faiz oranlarından kısa sürede kâr elde etmek amacıyla gelen, sıcak para ya da finans kapital olarak tabir edilen, kısa vadeli sermaye dolaşımı da olağan hale gelmiştir. Sermayenin üretim-yatırımından çekilmesi,

1990'lar ve 2000'ler boyunca birbirini takip eden ekonomik krizlere neden olmuştur. Ancak krizler durumun bir eleştirisini getirmemiştir; tersine, krize geçici çare olarak sıcak paraya kendilerini daha muhtaç hisseden devletler, işgücü pazarı ve üretim üzerinde özellikle denetimlerini azaltacak politika uygulamalarını artırarak sürdürmüşler ve sürdürmektedirler (20).

Üretimin Esnekleşmesi ve Kadın Emegi

Özellikle 1990'lardan beri küresel çapta üretimin desantralizasyonunu görüyoruz. Bilimsel yazın, bu durumu 'küresel üretim bandı' olarak kavramsallaştırmıştır. Küresel meta zincirleri, çeşitli malların üretildiği emek, üretim ve dağıtım süreçlerini birbirine bağlayan uluslararası ağlardır (16). Küresel üretim bandı, aslında uluslararası firmaların üretimlerini, genelde gelişmekte olan ülkelerde ucuz işgücüyle çalışan daha küçük ulusal firmalara, altihale ettiği ulus-ötesi taşeronluk zincirleridir. Özellikle, tekstil gibi üretimin çok küçük parçalara bölünebildiği sektörlerde bu süreç daha iyi gözlenmektedir.

1970'lerden beri yaşanan küreselleşmenin doğurduğu sonuçlar kısaca şöyle özetlenebilir:

- Üretimin merkezden çevreye kayması,
- Üretimin taşeronluk ağları ile organize edilmesi,
- Çalışma koşullarının giderek belirsizleşmesi,
- Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin ağırlıklı olarak emek yoğun sektörlerden oluşması,
- Tekstil gibi, ağır sanayii olmayan emek yoğun sektörlerde, düşük ücretli kadın istihdamının yaratılması,
- Enformel yani kayıt dışı ekonomide istihdamın giderek artması, kadınların burada istihdamı,
- Kadın emeğinin ve kalifiye olmayan işgücünün kayıt dışında, esnek, süresiz olarak kullanılması,
- Üretimin desantralizasyonu ve enformelleşmesinin tüm çalışanların çalışma koşullarını kötüleştirilmesi ve işsizliğin artması,
- Ülkeler arasında gelir dağılımı adaletsizliğinin artması,

- Küreselleşme ve kadın emegi.

Çalışmalar gösteriyor ki, dünya ekonomisindeki yapısal değişimler kadınların ekonomik durumlarını etkilemekte, hatta belirlemektedir (21). Kadınlar küresel üretim bandının sessiz işçileri haline gelmektedir; hatta kadın emegi, ihracata yönelik hafif endüstrinin gelişmesinin ana unsuru haline gelmiştir. Çalışmalar, kadınların bu alanda yoğun olarak istihdam edilmesiyle, bu iş kollarında çalışma koşullarının kötüleşmesi ve ücretlerin düşmesi arasında doğrudan bir korelasyon olduğunu ortaya koymakta ve bu durumu işgücünün kadınlaşması (feminization of labour force) olarak adlandırmaktadır (22, 23, 24). Kadınların esnek, süresiz ve korumasız olarak araçlara çalışması, küresel üretim bandının adeta Merkantalist dönemdeki gibi evlerin içine kadar girmesiyle artmış ve bu gün ev-eksenli çalışma olarak adlandırdığımız durum yaygın bir hal almıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde enformel sektör ve enformel çalışma biçimleri artıyor. Enformel çalışma biçimlerinden özellikle şehirlerde en yaygını ev-eksenli çalışmadır. Araştırmalar, ev-eksenli çalışanların ağırlıklı çoğunluğunun kadın olduğunu ortaya koymaktadır. Ev-eksenli çalışma, çağdaş kapitalizmin enformelleşmesi ile kadın emeğinin kesiştiği noktada duruyor.

Türkiye'de Kadınların Enformel Sektörde İstihdamı ve Kültürel Kalıplar Arasındaki İlişki

Yukarıda incelediğimiz küreselleşme ve üretimin enformelleşmesi sürecinde Türkiye de kendine özgü yerini almıştır. Kadın emegi, 1990'lardan bu yana giderek enformel çalışmanın biricik işgücü haline gelmektedir. 1980 askeri müdahalesi ve sonrasında örgütlü sınıf mücadelesi, toplu sınıf bilinci yükseltme ve hak talep etme hareketlerinin şiddetle bastırılmasına koşut olarak dünya ekonomisiyle bütünleşme politikaları ve gençliğin politik tartışmaların dışına çıkartılması süreci başladı. İşçi örgütlenmesi üzerindeki politik baskı, Türkiye'nin dünya ekonomisiyle bütünleşmesi süreciyle el ele gitti. Örgütlenmenin yasaklanması, kösteklenmesi, işçi sınıfında çözümleri, giderek çalışan kesimlerin kahir ekseriyetinde sınıf bilincinin unutulmasını beraberinde getirdi. Nitekim bugün, çalışanların kimlik tanımlarına baktığımız zaman işçiler yok; iş-

sizler, maaşlılar, ücretliler, gündelikçiler var (25).

Kayıtdışı ekonomi ve enformel kadın istihdamı, Türkiye’de 1980’lerin ikinci yarısında gelişmeye başladı (26) ve 1994 ekonomik krizi sonrasında giderek büyüdü. Enformelleşme sürecine paralel olarak, 1990’lar boyunca kadınların kayıtlı ve tam zamanlı istihdamdaki yerleri küçüldü. 1985-1994 arasında ekonomik yatırımlar hep erkek emeğine dayalı bir sektör olan inşaat sektöründe yoğunlaştı. Bu da istihdam yaratmada cinsiyetler arasındaki farkın büyümesini tetikleyici etmenlerden biri oldu. (Belirtmek gerekir ki, yatırımların inşaat sektöründe yoğunlaşması, bugün de istihdamsız büyüme ve işgücü pazarında toplumsal cinsiyet ayrımcılığını tetikleme etkileriyle birlikte devam etmektedir.) 1988’de yüzde 34,9 olan formel kadın çalışan oranı 1998’de yüzde 26,4’e düştü. 2006 yılına geldiğimizde bu oran yüzde 23,8’dir (27). Yani yüz kadından yetmiş altısı formel bir işte çalışmamaktadır. Ancak formel sektörde zaten az olan kadın istihdamı düşerken, kayıtdışı çalışan kadın istihdamında artış olabileceği yönünde çalışmalar mevcuttur (28, 29). HomeNet, 2000’e gelindiğinde enformel kadın istihdamının yüzde 55,2 olduğunu tahmin etmektedir (12). Bu da her iki kadından birisinin enformel olarak çalıştığı anlamına gelmektedir. Bu kadınların bir bölümünü ev eksenli çalışanlar oluşturmaktadır.

Ev eksenli çalışanların sadece Türkiye’de değil, dünyada da ağırlıklı çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır. Ev eksenli çalışma, kadın emeğinin istihdam edildiği bir çalışma biçimidir. O halde, kadın emeğinin neden ev-eksenli çalışmada yoğunlaştığını irdeleyelim.

Ev eksenli çalışan kadınlarla yapılan alan araştırmaları (30, 31) gösteriyor ki, kadınların yaşam öykülerinde evde çalışmaya başlamak önemli bir dönüm noktasını oluşturuyor. Başka bir iş değil de evde çalışmanın başlıca nedenleri ise şöyledir (12):

1. Hanede kaynakların cinsiyetler arasında adaletsiz dağılımı;

a) Kız çocuklarının değersiz görülmesi ve okutulmaması,

b) Kadınların ailenin harcamalarında söz sahibi olmaması.

2. Genel işsizlik (ekonomik krizler ve düşük eğitime iş bulmanın zorluğu),

3. Çocuk bakma sorumluluğu,

4. İzin (Kadınların çalışmak için ailenin reisi olan erketen izin almaları gerekmektedir. Bu izin alınmayınca; ama para da gerekince çare evde çalışmak oluyor.),

5. Paraya ihtiyaç.

Her şeyden önce ev eksenli çalışma bir kadın çalışmasıdır, bu sebeple ataerkillik üzerinden bir analiz oldukça kritiktir. Ancak bu makale sınırları içinde, ataerkilliğin pazardaki hiyerarşiye bireylerin yerleşmesi sürecinde kadınları alta sıralamanın ötesindeki etkisini, yani kadını, kadınlığı ve kadınsılığı ve tabii ki kadının emeğini de değersizleştirdiğini belirtmekle yetinelim¹.

Ev eksenli çalışmanın nedenlerinin çoğu, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır. Kız çocukları değersiz görülüp okutulmamakta, böylece yetişkinliklerinde kalifiye işlerde çalışma şanslarını yitirmektedir. Böylece kadın emeği, potansiyel olarak düşük ücretli ve kötü koşullar altındaki istihdama yönlendirilmektedir. Kadınların aile harcamalarında söz sahibi olmamaları, onların sadece üretim değil, tüketim süreçlerinde de alta sıralandığının göstergesidir. Ancak ihtiyaçların karşılanmasında kadınlar söz sahibi olmasalar da, ihtiyaçlar ağır basmakta; arada sırada eve parça başı iş getiren aracının önerdiği stresli ve uzun çalışma saatleri karşılığında küçük ücretler cazip hale gelmektedir.

Ataerkil kültür, kadının yerinin ev olduğunu dikte ediyor. Kadınlık rolleri, ev ve aile içinde yapılan faaliyetlerle ilişkilenebilir. Toplumsal cinsiyet temelindeki iş bölümünde, yaşlı ve çocuk bakımı kadınların görevi olarak algılanıyor. Bunun yanında, gündelik yeniden üretim, yemek, çamaşır, bulaşık, temizlik gibi işler de kadınların görevlerine ekleniyor. Böylece kadınlar, evlerinde tam zamanlı olarak zaten çalışıyorlar; ancak bir ücret karşılığında değil. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün kendilerine yüklediği aktiviteleri yapmakla yükümlü olan kadınlar, evin dışına çıkacak boş zaman bulamıyor ve tam zamanlı bir işte çalışacak zamanı ve enerjiyi bulmakta zorlanıyorlar. Ev mekânına kısıtılma haline, bir de ataerkil kültürün namus normları ekleniyor. Evden dışarı çıkmak ya da çalışmak, babanın ya da kocanın iznine tabii oluyor. Bu durumda, getirisi az da olsa ev eksenli çalışmak kadınlar için yine bir tercih sebebi olabiliyor.

Araştırmalar ev eksenli çalışanların benzer koşullarda çalıştığını ortaya koyuyor (32):

İşçi haklarını koruyan hiçbir dzenlemeden yararlanmadan,

Sağlıksız koşullarda ve sosyal gúvence olmadan,

Halk sağlığına uymayan koşullarda,

Dzenli iş saatleri olmadan, zaman stresi altında,

Boş zamanı olmadan,

Evin reisi olan erkeğin kontrolüne çok açık bir biçimde,

Asgari úcret uygulamasından mahrum kalarak,

Mesleki eğitimden yararlanamadan,

Sendikası,

Görünmeden,

İzole koşullarda,

İşverenle pazarlık gücünden yoksun olarak,

Piyasa dalgalanmalarına çok hassas olarak.

Ev eksenli çalışmanın, az da olsa kendine ait bir gelir getirmesi kuşkusuz kadınlar açısından bir kazanımdır . Ancak örgütlen(e)memiş, işçi olduğunun bilincinde olmayan, aracı ve küresel üretim zinciri karşısında tek başına kalmış kadınların ev-eksenli çalışma koşullarına baktığımızda, bu çalışmanın ciddi olumsuzlukları da beraberinde getirdiği açıkça görölmektedir. Bu koşulların değişmesi, ancak örgütlenme ile mümkündür.

Sonuç

Sürecin tamamına bakarsak, açıktır ki, 1970'lerden itibaren ivmesi artan küreselleşme içinde üretim parçalara ayrılmış, başka küçük firmalara, alta ihale edilecek biçimde örgütlenmiştir. Tekstil, elektronik gibi ağır sanayi olmayan birçok sektörde üretimin ulusötesi çapta parçalı olarak örgütlenmesi süreci, birçok úlkede işgücü piyasasını sosyal gúvenlikten yoksun ve süreksiz işlerle dolu, çalışan açısından riskleri yüksek hale getirmiştir (12, 33, 34, 35). Úlkeler, kendi kültürel ve tarihsel özelliklerine doğrultusunda oluşmuş işgücü pazarlarının yapısına göre, uluslararası üretim zincirine dâhil olmuşlardır. Bunlar, halihazırdaki işsizlik oranları, genel ücret oranları, cinsiyet, etnisite ya da yař gibi kıstaslarla işgücü pazarının bölünmüş olması gibi özelliklerdir. Örneğin, Türkiye ve Hindistan gibi geleneksel cinsiyet rollerinin kadını alta sıraladığı, dahası kadınların kamusal alana çıkışının bireysel ve toplumsal mücadele gerektirdiği toplumlarda, üre-

tim zincirinin şirketler arasında alta ihale edilerek nihayetinde aracılara ve evlerindeki kadınlara ulaşması, çok ucuza çalışan bir kadın emeği pazarı ortaya çıkarılmıştır (12). Ataerkil kültürde eve sıkışmış yoksul kadınlar, evlerinde kayıt dışı, sağlıklarını tehdit eden ve sigortasız koşullarda çalışmaktadır. Genel apolitikleşme ve işçi olma bilincinin kitlelerden alınması, çalışanların örgütlenmesi ve işçi kimliği geliştirmesini engellemekte, böylece çalışma koşulları bir pazarlık konusu haline gelememektedir.

Ancak bu karanlık tabloya rağmen, 2000'lerden beri kadın dayanışması, işçi dayanışması ve örgütlü mücadelenin nüveleri oluşmaktadır. Ev eksenli çalışanların bir araya gelerek kendi kooperatiflerini kurduğu, hem şahsi hayatlarını hem de çalışma koşullarını değiştirdikleri Ev Eksenli alışan Kadınlar Küçük Sanat Kooperatifi (İstanbul) ve Kozadan İpeğe Ev Eksenli alışan Kadın Kooperatifi Derneği (Ankara) gibi kıymetli örnekler az da olsa mevcuttur.

Dipnotlar

1. Ataerkilliğin kadın emeğini değerersizleştirmesi konusunda teorik ve politik tartışmalar için bkz, 1, 12, 20 ve 21 numaralı kaynaklar.

Kaynaklar

1. Atasü-Topcuoğlu, R. "Kadın Emeği Nasıl Değerersizleşir? Enformel Alan ve Ataerkilliğin Eklemlenme Mekanizmaları: Bilinçli Saklama ve Saklayarak Değerersizleştirme", Praksis, 2009;20:87-104
2. Toksöz, G. Kalkınmada Kadın Emeği, Varlık Yayınları, İstanbul, 2011
3. Boris, E. "Sexual Divisions Gender Constructions The Historical Meaning of Homework in Western Europe and United States" in A.M. Singh, & A.K. Viitanen, (Eds.), Invisible Hands: Women in Home-based Production, Sage Publications, New Delhi, London, 1996
4. Louw, E.ve De Vries, P. "Working at Home: The Dutch Property Dimension", Planning Practice and Research, 2002;17(1): 17-30
5. Thompson, E.P. The Making of the English Working Class, V.Gollancz, London, 1963
6. Ramsey, F. P. "A Mathematical Theory of Saving", Economic Journal, 1928, 38(152): 543-559
7. Solow, R. M. "A Contribution to Theory of Economic Growth", Quarterly Journal of Economics, 1956, 70(1): 65-94
8. Swan, T.W. "Economic Growth and Capital Accumulation, Economic Record", 1956;32(63):334-361

9. Freeman, C. ve Perez, C. 1988 "Structural crisis of adjustment, business cycles and investment behaviour", içinde (Ed:G. Dosi, ve Ark.), Technical Change and Economic Theory, Pinter Publishers, London, New York, 1988:38-66
10. Eraydın, A. ve Erendil, A. Yeni Üretim Süreçleri ve Kadın Emegi, KSSGM, Ankara,1999
11. Eraydın, A. ve Erendil, A. "The Role of Female Labour in Industrial Restructuring: new production process and labour market relations in the Istanbul Clothing Industry", Gender, Place and Culture, 1999;6(3):259-272
12. Atasü-Topcuoğlu, R. "Kapitalizm ve Ataerkillik Enformel Alanda Nasıl Eklemlenir? Bilinçli Saklama ve Saklayarak Değersizleştirme Mekanizmalarının Ev Eksenli Çalışmada İşleyişi" içinde (Ed: Dedeoğlu S. & M. Yaman Öztürk) Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emegi: Türkiye Örneği, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2010, 79-132
13. World Population, <http://www.census.gov/population/international/data/index.html> (Erişim Tarihi: 18/05/2012)
14. Dünya Bankası. <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> (Erişim Tarihi: 15/05/2012)
15. Yeldan, E. Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi. Bölüşüm, Birikim ve Büyüme, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001
16. Carr, M., Chen, A. M.ve Tate, J. "Globalization and Home-based Workers", Feminist Economics, 2000: 6(3): 123-142
17. Piore, M. ve Sabel C. The Second Industrial Divide, Basic Books, NewYork, 1984
18. Harrison, B.ve Bluestone, B. The great u-trun: corporate restructuring and the polarization of America, Basic Books New York,1988
19. Anker, R. Gender and jobs: Sex segregation of occupations in the world, ILO, Geneva, 1998
20. Atasü-Topcuoglu, R. "Kadın Emegi Ve İşgücü Piyasasında Yeni Eğilimler: Kısmi Zamanlı Çalışma Ve Ev Eksenli Çalışma", TEPAV Kadın Emegi Konferansı Bildiri Kitabı, Ankara TEPAV, 2011: 66-80.
21. Boris, E. & Prügl, E. (Eds.) Homeworking in Global Perspective: Invisible No More, Routledge, New York, London, 1996.
22. Buenaventura- Culili, V. "The Impact of Industrial Restructuring on Filipino Women Workers", içinde C.A.W., Silk and Steel: Asian Women Workers Confront Challenges of Industrial Restructuring, C.A.W., Hong-Kong, 1995.
23. Committee For Asian Women C.A.W. Silk and Steel: Asian Women Workers Confront Challenges of Industrial Restructuring, C.A.W., Hong-Kong,1995.
24. Pun, N. "Theoretical Discussions on the Impact of Industrial Restructuring in Asia", in C.A.W., Silk and Steel: Asian Women Workers Confront Challenges of Industrial Restructuring, C.A.W., Hong-Kong,1995.
25. Kümbetoğlu, B. "İşgücü piyasasının örgütleniş biçiminin kadın istihdamına etkileri: Kadınlar hangi sektörde nasıl neden çalışıyor?" TEPAV Kadın Emegi Konferansı Bildiri Kitabı, Ankara TEPAV, 2011: 36-48
26. Öğünç, F. & Yılmaz, G. (2000): "Estimating the Underground Economy in Turkey", Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Eylül 2000.
27. OECD. OECD Factbook 2008: Economic, Environmental and Social Statistics - www.oecd.org (Erişim Tarihi: 10.04.2009)
28. Çolak, F. & Kılıç C. Yeni Sanayileşen Bölgelerde Kadın İşgücü Arzı: Şanlıurfa Örneği, TİSK, Ankara, 2001
29. Koray, M. Çalışma Yaşamında Kadın Gerçekleri, BASİSEN Eğitim ve Kültür Yayınları No:23, İzmir, 1993
30. Kümbetoğlu, B. Women's The informal Sector Contribution to Household Survival in Turkey, Basılmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1992.
31. Hattatoğlu, Z. D. Evde Çalışan Kadınlar Arası Dayanışma Örgütlenme, Basılmamış Doktora tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 2000
32. Atasü-Topcuoglu, R. Informal Sector and Home-Based Work in the Period of Globalization. An Analysis through Capitalism and Patriarchy: The Case of Turkey, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005
33. Beneria, L. "Introduction: Globalisation and Gender", Feminist Economics, 2000: 6(3): 7-18
34. Beneria, L. Gender, Development and Globalization: economics as if all people mattered, Routledge, New York, 2003
35. Beck, U. The Brave New World of Work, Polity Press, Cambridge, 2000.●